

**Preporuka CM/Rec(2011)14
Odbora ministara državama članicama
o sudjelovanju osoba s invaliditetom u političkom i javnom životu**

*(Usvojio Odbor ministara 16. studenog 2011.
na 1126. sastanku zamjenika ministara)*

Odbor ministara, sukladno odredbama članka 15.b Statuta Vijeća Europe,

uzevši u obzir Opću deklaraciju o ljudskim pravima (1948.), Međunarodni pakt Ujedinjenih naroda o građanskim i političkim pravima (1966.), Standardna pravila Ujedinjenih naroda o izjednačavanju mogućnosti za osobe s invaliditetom (1993.) te Konvenciju Ujedinjenih naroda o pravima osoba s invaliditetom (2006.), kojima se svim osobama priznaje opće pravo na jednakost pred zakonom i zaštitu od diskriminacije;

uzevši u obzir mjerodavne odredbe Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (ETS No. 5), a posebno njen Protokol (ETS No. 9), članak 3., "Pravo na slobodne izbore";

imajući u vidu načela sadržana u Europskoj Socijalnoj Povelji (izmijenjena) (ETS No. 163), odnosno članak 15. "Pravo osoba s invaliditetom na neovisnost, društvenu integraciju i sudjelovanje u životu zajednice", uključujući njegov stavak 3. koji se odnosi na razumnu prilagodbu s ciljem promicanja potpune društvene integracije i sudjelovanja osoba s invaliditetom u životu zajednice;

uzevši u obzir mjerodavne odredbe Konvencije Ujedinjenih naroda o pravima osoba s invaliditetom o sudjelovanju osoba s invaliditetom u političkom i javnom životu, posebno njen članak 29. "Sudjelovanje u političkom i javnom životu", koji naglašava obvezu osiguravanja osobama s invaliditetom uživanje njihovih političkih prava na jednakoj osnovi s ostalim članovima društva, i članak 2. "Definicije", koji uključuje osporavanje razumne prilagodbe u svojoj definiciji diskriminacije na osnovi invaliditeta;

imajući u vidu da su u Varšavskoj deklaraciji, usvojenoj na njihovom trećem samitu (2005.), šefovi država i vlada Vijeća Europe potvrdili da su "djelotvorna demokracija i dobra vladavina na svim razinama ključne za prevenciju sukoba, promicanje stabilnosti, omogućavanje gospodarskog i društvenog razvoja, te tako za stvaranje održivih zajednica gdje ljudi žele živjeti i raditi, sada i u budućnosti", te da to pretpostavlja aktivno uključivanje građana i građanskog društva;

uzevši u obzir *pravnu stečevinu* Vijeća Europe u području sudioničke demokracije i društvene kohezije u posljednjih deset godina, uključujući sljedeće:

1. Preporuke Odbora ministara:

- Rec(2001)19 o sudjelovanju građana u lokalnom javnom životu;
- Rec(2003)3 o uravnoteženom sudjelovanju žena i muškaraca u političkom i javnom donošenju odluka;
- Rec(2004)11 o pravnim, operativnim i tehničkim standardima za e-glasovanje;
- Rec(2004)15 o elektroničkom upravljanju ("e-upravljanje");
- CM/Rec(2009)1 o elektroničkoj demokraciji (e-demokracija);
- CM/Rec(2009)2 o vrednovanju, procjeni i praćenju sudjelovanja i politika sudjelovanja na lokalnoj i regionalnoj razini;
- CM/Rec(2009)3 o praćenju zaštite ljudskih prava i dostojanstva osoba s mentalnim oštećenjem;
- CM/Rec(2009)6 o starenju i invaliditetu u 21. stoljeću: održivi okviri kojima bi se omogućila bolja kvaliteta života u inkluzivnom društvu;
- CM/Rec(2009)8 o postizanju punog sudjelovanja kroz Univerzalni dizajn;

2. Tekstove Parlamentarne skupštine:

- Preporuka 1592 (2003) "Prema potpunoj društvenoj uključenosti osoba s invaliditetom";
- Preporuka 1598 (2003) "Zaštita znakovnih jezika u državama članicama Vijeća Europe";
- Odluka 1459 (2005) i Preporuka 1714 (2005) "Ukidanje ograničenja na pravo glasa";
- Odluka 1642 (2009) i Preporuka 1854 (2009) "Pristup pravima osobama s invaliditetom i njihovo puno i aktivno sudjelovanje u društvu";

3. Tekstovi Kongresa lokalnih i regionalnih vlasti Vijeće Europe:

- Revidirana europska povelja o sudjelovanju mladih u lokalnom i regionalnom životu (2003.);
- Dodatni Protokol Europskoj povelji o lokalnoj samoupravi o pravu na sudjelovanje u poslovima lokalnih vlasti (2009.);

posebno uzevši u obzir Preporuku Rec(2006)5 Odbora ministara državama članicama o Akcijskom planu Vijeća Europe za promicanje prava i potpunog sudjelovanja u društvu osoba s invaliditetom: poboljšanje kvalitete života osoba s invaliditetom u Europi 2006.-2015. ("Akcijski plan Vijeća Europe za osobe s invaliditetom"), Akcijska smjernica br. 1 "Sudjelovanje u političkom i javnom životu" u kojem se navodi da je sudjelovanje svih građana "u političkom i javnom životu i demokratskim procesima ključno za razvoj i očuvanje demokratskih društava";

imajući u vidu da gore navedeno akcijska smjernica br. 1 naglašava važnost uključivanja svih građana u donošenje odluka i vođenja računa o raznolikosti svih članova društva kako bi se "iskoristila njihova raznolika iskustva i znanja" u vođenju poslova s javnošću na svim razinama u razvoju zakonodavstva, politika i praksi;

uzevši u obzir da je 15 akcijskih smjernica Akcijskog plana Vijeća Europe za osobe s invaliditetom komplementarno te da sva utvrđuju specifične ciljeve kojima se želi postići stvaranje inkluzivnih, uključujućih društava koja poštuju ljudska prava svih njihovih članova u njihovoj raznolikosti;

uzevši u obzir da se taj cilj ne može ostvariti bez uključivanja osoba s invaliditetom, bez obzira na njihovo osobno oštećenje; takvo uključivanje zahtjeva pozitivnu akciju država članica u korist osoba s invaliditetom kako bi im se omogućila razumna prilagodba i pravna jamstva o ostvarivanju njihovih političkih prava pod uvjetima jednakosti i nediskriminacije;

uvjereni da se, u svim relevantnim područjima djelovanja, na međunarodnoj, nacionalnoj, regionalnoj, i lokalnoj razini, mora primijeniti pristup koji se temelji na ljudskim pravima, koja su opća, nedjeljiva i međuovisna, države članice imaju nekoliko sredstava na raspolaganju kako bi to postigle, prihvaćajući da ne postoji jedan pouzdan pristup borbi protiv diskriminacije;

utvrđujući da se od kraja 20. stoljeća, kada se radi o društvenoj integraciji osoba s invaliditetom, u međunarodnom pravu dogodila velika konceptualna i metodološka transformacija, s obzirom da se osobe s invaliditetom više ne smatraju pacijentima ili objektima milosrđa već subjektima prava i punopravnim građanima kojima se, kada se susreću s društvenim i fizičkim preprekama u okolini, sprječava sudjelovanje u životu zajednice;

utvrđujući da su vlade država članica obvezne utvrditi i ukloniti sve prepreke koje sprječavaju sudjelovanje osoba s invaliditetom u životu zajednice te spriječiti stvaranje novih prepreka, kako bi se osigurala jednaka i demokratska prava u društvu svim pojedincima priznavanjem da bi cijelo društvo trebalo imati koristi od raznolikosti i jednakog sudjelovanja sviju;

uzimajući u obzir da se međuvladin rad u vezi s demokratskim sudjelovanjem osoba s invaliditetom u javnom i političkom životu na nacionalnoj, lokalnoj i regionalnoj razini provodi od kada su se usvajanjem Akcijskog plana Vijeća Europe za osobe s invaliditetom istaknula brojna pitanja koja bi trebala obuhvatiti novom preporukom državama članicama u vezi s akcijskom smjernicom br. 1 "Sudjelovanje u političkom i javnom životu" te ostalim akcijskim smjernicama u navedenom akcijskom planu,

Preporuča mladama država članica da:

1. nastave u nastojanjima da ostvare ciljeve akcijske smjernice br. 1 "Sudjelovanje u političkom i javnom životu" Akcijskog plana Vijeća Europe za osobe s invaliditetom te da prate i vrednuju provedbu odredbi ove akcijske smjernice;
2. usvoje odgovarajuće zakonodavne mjere u skladu s gore navedenom akcijskom smjernicom br. 1, omogućući razvoj odgovarajućih službi potpore za pružanje potrebne pomoći te da provode druge pozitivne aktivnosti koje će pružiti poticaj ženama i muškarcima s invaliditetom, kao i djeci i mladima s invaliditetom, da sudjeluju u političkom i javnom životu kao građani s jednakim političkim pravima i obvezama, poštujući sljedeća načela i mjere detaljno opisane u prilogu ovoj preporuci:
  - 2.1. jednaka prava i mogućnosti;
  - 2.2. pristupačnost:
    - 2.2.1. izgrađeni okoliš;
    - 2.2.2. dobra i usluge;
    - 2.2.3. informacije i komunikacije;
    - 2.2.4. postupci glasovanja, glasački listići i objekti;
  - 2.3. nediskriminacija u ostvarivanju poslovne sposobnosti;
  - 2.4. pomoć u donošenju odluka i slobodnom izboru osobama s invaliditetom;
  - 2.5. obrazovanje i obuka u demokratskom sudjelovanju;
  - 2.6. uključivanje osoba s invaliditetom u procese donošenja odluka;
3. započnu ili nastave s vrednovanjem demokratskog sudjelovanja osoba s invaliditetom te njegovog utjecaja na nacionalnoj, regionalnoj i lokalnoj razini, kako bi se konsolidirala suradnja između donositelja odluka, tijela za provođenje izbora, istraživača, akademskih institucija i nevladinih organizacija u njihovim zemljama, kako bi se osigurale pouzdane i usporedive informacije i statistika s obzirom na nacionalno zakonodavstvo, te prikupili primjeri dobre prakse;
4. ojačaju svoju suradnju s Vijećem Europe razmjenjujući primjere dobre prakse i razvijajući međuvladine aktivnosti i mreže s ciljem stvaranja uvjeta za uključivanje svih osoba s invaliditetom u politički i javni život i osiguravanje njihovih jednakih prava i mogućnosti;
5. integriraju ovu preporuku u svoje nacionalne strategije za osobe s invaliditetom, politike i programe, prevedu je na svoj službeni jezik(jezike) i stave je na raspolaganje što većem broju ljudi;
6. uključe osobe s invaliditetom, uključujući djecu i mlade s invaliditetom, kroz njihove predstavničke organizacije, u diseminaciju i provođenje ove preporuke.

Prilog Preporuci CM/Rec(2011)14

Cilj ovog priloga je predložiti načela i mjere za povećanje sudjelovanja osoba s invaliditetom u političkom i javnom životu na svim razinama – lokalnoj, regionalnoj, nacionalnoj i međunarodnoj – u državama članicama Vijeća Europe. Primijećeno je da je udio osoba s invaliditetom u ukupnom broju onih koji su uključeni u poslove s javnošću i obavljaju predstavničke funkcije mali. Cilj je postići punu jednakost u sudjelovanju u izborima i zastupljenost svih članova društva u tijelima za donošenje odluka kako bi se osiguralo da se raznolikost mišljenja i potreba uzme u obzir u razvoju nacionalnog, regionalnog i lokalnog zakonodavstva i politika u državama članicama.

1. Jednaka prava i mogućnosti

Sve osobe s invaliditetom – muškarci, žene, te u određenim situacijama i djeca – imaju pravo sudjelovati u političkom i javnom životu kao građani na jednakoj osnovi s ostalima. Države članice bi trebale osigurati osobama s invaliditetom jednaka prava i mogućnosti za sudjelovanje u političkom i javnom životu i stoga spriječiti svaku moguću diskriminaciju pružanjem odgovarajućih informacija i stvaranjem okruženja koje će omogućiti osobama s invaliditetom da sudjeluju u političkom i javnom životu.

Osobama s invaliditetom treba omogućiti da, slobodno i bez diskriminacije, posebno u vezi s pravom, okolišnom i/ili financijskom naravi stvari:

- glasuju i kandidiraju se na izborima na svim razinama;
- imaju pristup komunikacijama, informacijama, postupcima i objektima vezanim za njihova politička prava;
- imaju jednak pristup javnim dužnostima;
- se sastaju s, pristupaju ili osnivaju udruge;
- se sastaju s, pristupaju ili osnivaju političke stranke;
- izražavaju svoje mišljenje;
- ih se konzultira i aktivno uključuje u razvoj i provedbu zakonodavstva i politika, te u druge procese donošenja odluka vezane za pitanja koja se na njih odnose.

Kod svih mjera koje se provode kako bi se omogućilo sudjelovanje osoba s invaliditetom političkom i javnom životu, vlasti i ostala mjerodavna tijela moraju uzeti u obzir činjenicu da osobe s invaliditetom predstavljaju različite društvene skupine. Mogu imati razna oštećenja, vrlo različite osobne karakteristike i živjeti u različitim socio-ekonomskim prilikama.

Opće načelo nediskriminacije trebalo bi činiti osnovu politika usmjerenih na osiguravanje jednakih prava i mogućnosti osobama s invaliditetom kroz uklanjanje ograničenja poslovne sposobnosti, ukidanje testova sposobnosti za glasovanje, uvođenje mjerodavnih zakonskih odredbi, specifičnih oblika pomoći, podizanje svijesti i financiranje.

U slučaju povrede njihovih prava osobe s invaliditetom imat će jednak pristup pravosuđu i uživati jednaku razinu pravne zaštite kao i drugi, u skladu s Međunarodnim paktom Ujedinjenih naroda o građanskim i političkim pravima (1966.) i, po potrebi, člankom 13. Konvencije Ujedinjenih naroda o pravima osoba s invaliditetom (UNCRPD), te kako je predviđeno Općom deklaracijom o ljudskim pravima (1948.) i odredbama akcijske smjernice br. 12 "Pravna zaštita" Akcijskog plana Vijeća Europe za osobe s invaliditetom 2006.-2015. (Preporuka Rec(2006)5 o Akcijskom planu Vijeća Europe za promicanje prava i potpunog sudjelovanja u društvu osoba s invaliditetom: poboljšanje kvalitete života osoba s invaliditetom u Europi 2006.-2015.).

2. Pristupačnost

Sudionička demokracija za osobe s invaliditetom uključuje pristupačnost objekata, usluga i dobara, postupaka, pravila, informacija i komunikacija. Neomogućavanje pristupačnosti putem Univerzalnog dizajna i razumne prilagodbe predstavljalo bi kršenje prava i dostojanstva osoba s invaliditetom te načela nediskriminacije i jednakih mogućnosti. "Razumna prilagodba" i "Univerzalni dizajn" trebali bi se razumjeti kako su definirani u članku 2. UNCRPD-a.¹

Države članice moraju osigurati pristupačnost svih aspekata političkog i javnog života osobama s invaliditetom. Kako bi to postigle trebaju obratiti posebnu pozornost na način na koji svi relevantni sudionici, javni i privatni, provode zakonske odredbe koje jamče jednak pristup proizvodima, sredstvima i uslugama svim članovima društva (vidi članak 4., stavak 1.e i članak 9. UNCRPD-a).

¹ UNCRPD definicije: "Razumna prilagodba" znači potrebne izmjene i prilagodbe koje ne predstavljaju nesrazmjerno ili prekomjerno opterećenje, kada je to potrebno u određenom slučaju, kako bi se osobama s invaliditetom osiguralo uživanje i ostvarivanje ljudskih prava i temeljnih sloboda na jednakoj osnovi s ostalima. "Univerzalni dizajn" znači oblikovanje proizvoda, okoliša, programa i usluga na način da ih mogu koristiti svi ljudi, u što većem opsegu, bez potrebe za prilagođavanjem ili specijaliziranim oblikovanjem. "Univerzalni dizajn" ne isključuje pomoćna sredstva za određene skupine osoba s invaliditetom kojima su ona potrebna.

2.1. Izgrađeni okoliš

Izgrađeni okoliš predstavlja izazov za osobe s invaliditetom kada žele sudjelovati u poslovima s javnošću i kada brane svoja prava, na primjer u sferi pravosuđa (vidi članak 13. UNCRPD-a). Države članice bi trebale izbjegavati i spriječiti stvaranje prepreka u pristupu izgrađenom okolišu.

Morale bi se usvojiti zakonodavne i ostale odgovarajuće mjere kako bi se osiguralo uklanjanje, u razumnom roku, postojećih fizičkih prepreka koje sprječavaju pristup mjestima gdje se obavljaju poslovi s javnošću, kao što su središnje i lokalne administrativne aktivnosti i sudski postupci. Ista preporuka primjenjuje se na političke aktivnosti kao što su kampanje i izbori; preporuča se organiziranje javnih sastanaka i događanja u pristupačnim objektima.

Kako bi se to postiglo, potrebno je primjenjivati načela Univerzalnog dizajna na koordiniran, usklađen i međusektorski način (vidi Preporuku CM/Rec(2009)8 Odbora ministara državama članicama o postizanju punog sudjelovanja kroz Univerzalni dizajn). Potrebno je uočiti da je Univerzalni dizajn transgeneracijskog karaktera i usmjeren na korisnike te ispunjava kriterije prikladnosti i jednostavnog korištenja za sve članove društva.

2.2. Dobra i usluge

Kako bi se osobama s invaliditetom omogućilo puno sudjelovanje u političkom i javnom životu, države članice trebaju poduzeti odgovarajuće mjere kojima bi im se zajamčio djelotvoran nediskriminirajući pristup i nabavka relevantnih dobara i usluga, uključujući prijevoz i ostale zatvorene i otvorene objekte, koji su otvoreni javnosti, kako u urbanim tako i u ruralnim područjima.

Mjere koje će poduzeti države članice ili pružatelji dobara i usluga ne bi trebale predstavljati nesrazmjerno opterećenje, ili zahtijevati bitne izmjene dobara i usluga u pitanju ili zahtijevati njihove alternative. Dobra i usluge moraju se pružiti unaprijed na način koji poštuje dostojanstvo i neovisnost osoba s invaliditetom.

2.3. Informacije i komunikacije

Države članice bi trebale poduzeti korake kako bi osigurale da su informacije o poslovima s javnosti i političkim aktivnostima (uključujući izborne programe) dostupne u različitim oblicima (uključujući znakovni jezik, Braillovo pismo, audio, elektronske i verzije za lako čitanje i razumijevanje). Bilo bi korisno omogućiti nekoliko načina komunikacije među građanima i njihovim političkim predstavnicima ili drugim nositeljima mandata.

Načela Univerzalnog dizajna trebala bi se koristiti za oblikovanje, razvoj, provedbu i promicanje novih tehnologija, uključujući pomoćne tehnologije i opremu, koje bi olakšale sudjelovanje osoba s invaliditetom u političkom i javnom životu. Ove tehnologije i oprema trebale bi biti dostupne i pristupačne svima koji ih trebaju. Kada komunicira s osobom s invaliditetom, pružatelj dobara i usluga morao bi to činiti na način da uzima u obzir njen invaliditet.

Države članice trebale bi tražiti od političkih stranaka, udruga, radio i televizijskih tvrtki te ostalih tijela koje primaju državne subvencije ili su financirane od strane države da budu odgovorne za aktivne mjere usvojene kako bi se osobama s invaliditetom osigurao pristup informacijama o političkim debatama, kampanjama i događanjima koje spadaju u njihov djelokrug rada.

2.4. Postupci glasovanja, glasački listići i objekti

Države članice moraju posvetiti dužnu pažnju važnosti pristupačnih pravila i postupaka prije i tijekom izbora na svim razinama, kao i u drugim situacijama gdje se građani pozivaju na sudjelovanje u provođenju poslova s javnošću. Pristupačni glasački listići i objekti trebali bi biti dostupni u vrijeme glasovanja. Informacije o pristupačnosti postupaka glasovanja, glasačkih listića i objekata bi trebale biti pružene unaprijed kroz komunikacije u formatima jednostavnim za čitanje i razumijevanje kako bi se građane potaklo na sudjelovanje u političkom i javnom životu.

Načela Univerzalnog dizajna trebala bi pomoći u uklanjanju postojećih prepreka koje sprječavaju pristup fizičkom okolišu, dobrima i uslugama, informacijama i komunikacijama, posebno u vezi s postupcima glasovanja, te osigurati da ne nastaju nove. Ciljevi i specifične aktivnosti opisane u akcijskoj smjernici br. 6 "Izgrađeni okoliš", br. 7 "Prijevoz", br. 3 "Informacije i komunikacije" i, ako je potrebno, odredbe mjerodavnih članaka UNCRPD-a, odnosno 9 "Pristupačnost", 21 "Sloboda izražavanja i mišljenja, i pristup informacijama" i 13 "Pristup pravosuđu" trebale bi se koristiti za usmjeravanje mjera koje će se poduzeti u ostvarivanju ciljeva potpune pristupačnosti kako je gore opisano.

3. Nediskriminacija u ostvarivanju poslovne sposobnosti

Imajući u vidu odredbe akcijske smjernice br. 12 "Pravna zaštita" Akcijskog plana Vijeća Europe za osobe s invaliditetom 2006.-2015. i, ako je potrebno, članak 12. "Jednakost pred zakonom" UNCRPD-a, države članice bi trebale osigurati da njihovo zakonodavstvo ne diskriminira osobe s invaliditetom u političkom i javnom životu. One bi trebale osigurati potporu osobama koje trebaju pomoć u ostvarivanju poslovne sposobnosti u različitim aspektima života, posebno u ostvarivanju prava na glasovanje, koje je opće pravo, posebno u skladu s odredbama članka 29. UNCRPD-a, kao i drugim međunarodnim pravnim instrumentima kojih su države članice stranke. Države članice trebaju osigurati da njihovo zakonodavstvo ne sadrži, na svim razinama, odredbe koje uskraćuju osobama s invaliditetom pravo glasa ili kandidiranja na izborima.

Sve osobe s invaliditetom, bilo da imaju fizička, senzorna, ili intelektualna oštećenja, mentalna oštećenja ili kronične bolesti, imaju pravo glasa na istoj osnovi kao i drugi građani, i ne bi im trebalo uskratiti to pravo bilo kojim zakonom koje ograničava njihovu poslovnu sposobnost, bilo kojom sudskom ili drugom odlukom ili bilo kojom mjerom, na osnovu njihovog invaliditeta, kognitivnog funkcioniranja ili uočene sposobnosti. Sve osobe s invaliditetom također imaju pravo natjecati se za javne funkcije na istoj osnovi s drugima i ne bi im trebalo uskratiti to pravo bilo kojim zakonom koje ograničava njihovu poslovnu sposobnost, bilo kojom sudskom ili drugom odlukom, ili na bilo koji drugi način.

Države članice bi trebale osigurati da se diskriminacija na osnovu invaliditeta zabrani u svim područjima političkog i javnog života, odnosno kad god su u pitanju glasovanje, kandidiranje na izborima, obavljanje mandata i/ili sudjelovanje u političkim strankama ili nevladinim organizacijama ili obavljanje javnih dužnosti. Ti postupci diskriminacije predstavljaju nepoštivanje obveze provođenja razumne prilagodbe (vidi točku 2. gore, "Pristupačnost") za osobe s invaliditetom kako bi mogle u potpunosti uživati svoja politička prava.

4. Pomoć u donošenju odluka i slobodnom izboru osobama s invaliditetom

Svi građani bi trebali biti osposobljeni za puno sudjelovanje u političkom i javnom životu. Što se tiče osoba s invaliditetom, priznavanje njihovih sposobnosti, znanja i stručnosti za donošenje vlastitih odluka i sudjelovanje u političkom i javnom životu je preduvjet za povećanje njihovog smislenog sudjelovanja u životu zajednice. Osobe s invaliditetom i/ili njihove predstavničke organizacije trebale bi biti uključene u cijeli ciklus formiranja politika: programiranje, planiranje, provođenje, praćenje i vrednovanje politika koje se odnose na osobe s invaliditetom. Pravo glasa i kandidiranja na izborima jamči, u prvom redu, sudjelovanje građana u političkom i javnom životu.

Stoga, države članice trebaju osigurati da su biračka mjesta i glasački listići u potpunosti pristupačni te da se mjere, na primjer, poduzimaju kako bi se osobama s invaliditetom omogućilo glasovanje bez pomoći (osiguravanjem sredstava na biračkim mjestima za brz pristup informacijama, na primjer džepni instrumenti ili ostali taktilni uređaji koji se mogu staviti na glasačke listiće kako bi se pomoglo slijepim i slabovidnim osobama).

Kada osobe s invaliditetom trebaju pomoć kako bi glasovale ili izrazile svoje mišljenje, države članice trebaju osigurati da im se dozvoli dolazak u pratnji osobe po njihovom izboru, na primjer u glasačku kabinu kada glasaju. "Pomoć" ovdje znači pomoć osobi s invaliditetom da izrazi svoju odluku, a ne pomoć u donošenju odluke umjesto nje.

Države članice trebaju osigurati sudjelovanje u političkom i javnom životu osobama s invaliditetom koje žive u bolnicama ili drugim vrstama ustanova za smještaj. Sve osobe u svim životnim situacijama trebaju imati pristup informacijama o političkim kampanjama i događanjima te imati praktičnu mogućnost glasovanja. U tu svrhu, države članice trebaju uvesti mehanizme kako bi omogućile osobama s invaliditetom da glasuju na druge načine, kada je putovanje do uobičajenih glasačkih mjesta prepreka njihovom političkom sudjelovanju.

Kako bi ostvarile te ciljeve, države članice trebaju imati u vidu odredbe članka 29. "Sudjelovanje u političkom i javnom životu" i članka 20. "Osobna mobilnost" UNCRPD-a, te akcijska smjernica br. 8 "Život u zajednici" Akcijskog plana Vijeća Europe za osobe s invaliditetom.

5. Obrazovanje i obuka u demokratskom sudjelovanju

Što se tiče sudjelovanja osoba s invaliditetom u političkom i javnom životu, borba protiv stereotipa među svim članovima društva je zadatak koji treba provoditi kroz programe obuke i kampanje za podizanje svijesti u skladu s duhom članka 8. UNCRPD-a i akcijska smjernica br. 15 Akcijskog plana Vijeća Europe za osobe s invaliditetom, oba pod nazivom "Podizanje svijesti".

Sve osobe koje se bave s članovima javnosti ili ostalim trećim osobama u ime pružatelja informacija, dobara ili usluga u vezi s političkim i javnim životom, bilo da osoba to obavlja kao zaposlenik, agent, dobrovoljac, ili na drugi način, trebale bi biti obučene za pružanje informacija, dobara ili usluga osobama s invaliditetom. Praktična obuka treba se posebno pružiti službenicima koji su zaduženi za izbore ili koji nadziru biračka mjesta. Obuku bi trebalo pružiti kontinuirano u vezi s izmjenama zakona, politika, praksi i postupaka, a trebala bi uključivati sljedeće:

- način interakcije i komunikacije s osobama s različitim vrstama invaliditeta;
- način interakcije s osobama s invaliditetom koje koriste pomoćne uređaje ili im je potrebna pomoć psa vodiča ili druge životinje ili pomoć osobe za pružanje potpore;
- način korištenja opreme ili uređaja koji su dostupni u prostoriji, a za koje se smatra da mogu pomoći osobama s invaliditetom;
- postupak u slučaju da osoba s određenom vrstom invaliditeta ima poteškoća u pristupu informacijama, dobrima ili uslugama koje se pružaju.

Osobe s invaliditetom, djeca i odrasli, bi trebali, putem formalnog obrazovanja, izvannastavnih aktivnosti, interaktivnih programa za učenje i odgovarajućih individualnih i stručnih tečajeva obuke, steći samopouzdanje kako bi mogli provoditi vlastite odluke i iskoristiti svoj potencijal i sposobnosti u političkom i javnom životu (vidi točke 1. i 4. gore). Potrebne su aktivne mjere kako bi se potaklo osobe s invaliditetom na obavljanje službenih dužnosti u vezi s provođenjem izbora i osigurale potrebne razumne prilagodbe kako bi im se to omogućilo, kao i aktivno sudjelovanje u političkom i javnom životu.

Kako bi se potaklo sve osobe s invaliditetom da se od rane dobi zainteresiraju i traže informacije o političkim procesima, države članice trebaju usvojiti mjere koje odgovaraju specifičnim ciljevima akcijske smjernice br. 4 i članka 24. UNCRPD-a, oba pod nazivom "Obrazovanje" i koji zagovaraju inkluzivno obrazovanje. Jedna od tih mjera trebala bi osiguravati da su aktivno građanstvo i politički procesi dio obrazovnih programa na svim razinama.

6. Uključivanje osoba s invaliditetom u procese donošenja odluka

Države članice se moraju blisko savjetovati s i aktivno uključivati osobe s invaliditetom i njihove predstavničke organizacije u razvoj, provođenje i praćenje zakonodavstva, politika i programa koji utječu na njihovo sudjelovanje u političkom i javnom životu i, općenito, život u društvu. One bi trebale poduzeti odgovarajuće financijske kao i mjere jačanja kapaciteta s ciljem osiguravanja da udruge osoba s invaliditetom imaju kapacitete za puno sudjelovanje i doprinos obavljanju poslova s javnošću. Javne vlasti i organizacije osoba s invaliditetom trebaju stremiti konstruktivnom odnosu koji se temelji na međusobnom povjerenju.

Države članice bi također trebale osigurati su svi njihovi sudionički procesi u potpunosti pristupačni osobama s invaliditetom i da ih ne isključuju, u skladu s duhom Akcijskog plana Vijeća Europe za osobe s invaliditetom i UNCRPD-a, posebno člankom 4., stavkom 3., člankom 29.b i člankom 33. Potrebno je usvojiti odgovarajuće mehanizme kako bi se osigurala konstruktivna zastupljenost osoba s invaliditetom i/ili organizacija osoba s invaliditetom u mjerodavnim tijelima javnih vlasti i savjetodavnim odborima.

Države članice koje su ratificirale UNCRPD bi također trebale, zajedno s organizacijama osoba s invaliditetom, redovito revidirati postupke za integraciju osoba s invaliditetom i njihovih predstavničkih organizacija u mehanizam, koji su Države stranke konvencije dužne uspostaviti sukladno članku 33. UNCRPD-a, odgovoran za promicanje, zaštitu i praćenje provedbe konvencije. Kada je sudjelovanje osoba s invaliditetom i njihovih predstavničkih organizacija u tom mehanizmu ograničeno (jer, na primjer, ne vodi odgovarajućeg računa o raznolikosti osoba s invaliditetom spomenutoj u točki 1. gore ili zbog fizičkih prepreka ili prepreka u informiranju, itd.) potrebno je poduzeti mjere kako bi se olakšalo njihovo sudjelovanje. Te mjere bi trebale, kada je potrebno, uključivati pružanje financijske ili druge pomoći programima za jačanje kapaciteta organizacija osoba s invaliditetom.